

ความหลงในฐานะเป็นรากฐานของความเห็นผิดในพระพุทธศาสนา

: การศึกษาเชิงวิเคราะห์

DELUSION AS THE ROOT OF WRONG VIEW IN BUDDHISM

:AN ANALYTICAL STUDY

เกษม ภูสวัสดิ์เจริญ*

พระมหาบุญศรี ญาณวุฑโฒ**

วันรับ 15 / ธันวาคม / 2564

ตรวจสอบ 19-24 / ธันวาคม / 2564

ตอบรับ 30 / ธันวาคม / 2564

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเห็นผิดในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาความหลงในพระพุทธศาสนา 3) เพื่อวิเคราะห์การแก้ไขความหลงในฐานะเป็นรากฐานความเห็นผิดในพระพุทธศาสนา ศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตำราและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้วยวิธีศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยการค้นคว้าจากเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยรวบรวมข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุป

ผลการวิจัยพบว่า :

ความเห็นผิดในพระพุทธศาสนา พบว่าความเห็นผิด (มิจฉาทิฎฐิ) เมื่อเกิดแก่ผู้ใดย่อมนำ

ความทุกข์สู่ชีวิตทั้งปัจจุบัน และส่งผลถึงอนาคต หากไม่สามารถแก้ไขมิจฉาทิฎฐิอันนำไปสู่ความเห็นอันดิ่งลงยากจะถอนออกที่เรียกว่า นิยมมิจฉาทิฎฐิ ซึ่งเป็นรากเหง้าของวิฎฐะ หลักธรรมที่ใช้สละมิจฉาทิฎฐิ คือ สัมมาทิฎฐิ คือ ความเห็นชอบ หรือความเห็นที่ถูก สัมมาทิฎฐิจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัย 2 อย่าง คือ 1) ปรโตโฆสะ หรือกัลยาณมิตร การได้ฟังสิ่งที่ดีงามจากบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตร และ 2) โยนิโสมนสิการ การทำไว้ในใจโดยแยบคาย การคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น คิดอย่างมีระบบ, ต้องฝึกตนเองด้วยสมาธิ โดยมีสติเป็นผู้ควบคุมทำให้เกิดปัญญาและสัมมาทิฎฐิเกิดขึ้นย่อมสละมิจฉาทิฎฐิได้

*ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Email. : Kasemphumbu@gmail.com. โทร. 081-345-8255

**อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ความหลงในพระพุทธศาสนา พบว่าความหลง (โมหะ) เป็นหนึ่งในอกุศลมูล ถือว่าเป็นอกุศลมูลตัวสำคัญที่หนุนนำให้อกุศลมูลตัวอื่นเกิดขึ้น ความหลง(โมหะ) มีความหมายหยาบกว่า อวิชชา ความไม่รู้ในอริยะสัจ ความหลง จะกำจัดยากเพราะความหลงเป็นอาการจิตที่มีติดบอด การกระทำใด ๆ อย่างไรสติอันตรายมีโทษมาก และคล้ายซ้ำ โทษที่เกิดขึ้นในภพหน้าของมนุษย์ที่มีความหลง(โมหะ) ย่อมไปสู่ภพสัตว์เดรัจฉานความเห็นผิด หรือความเห็นที่วิปริต วิปลาสคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ย่อมมีความหลงเป็นตัวหนุนนำจึงเกิดความเห็นผิด ทำให้เห็นว่า ความเห็นผิด (มิจฉาทิฏฐิ) มีความหมายที่หยาบกว่า ความหลง (โมหะ)

การแก้ไขความหลงในฐานะเป็นรากฐานของความเห็นผิด พบว่าสามารถแก้ไขได้ด้วยหลักปัญญา 3 ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ระบบดังนี้ 1.ระบบการศึกษา (สุตมยปัญญา) 2.ระบบการใช้หลักเหตุผล (จินตามยปัญญา) 3.ระบบการพิสูจน์ตรวจสอบ (ภาวนามยปัญญา) 4.ระบบควบคุม (สติ,สัมปชัญญะ,อัปมาหะ) เป็นต้น

คำสำคัญ : ความหลง, เป็นรากฐาน, ความเห็นผิด, การศึกษาวิเคราะห์

ABSTRACT

The objectives of this thesis are: 1) to study wrong views in Buddhism, 2) to study delusion in Buddhism, and 3) to analyze the correction of delusion as the foundation of wrong views in Buddhism. The data of this documentary qualitative study were collected from Buddhist scriptures, relevant texts and research papers.

The results of the research were found that:

In Buddhism, when the wrong view occurs to anyone, it will bring suffering to his life from now on and into the future. If the wrong view cannot be corrected, it will go so deep that it cannot be withdrawn and it is called Niyata Micchaditthi or permanent wrong view. This kind of wrong view is the root of the round of existences. The wrong view can be withdrawn by the principle of right view which occurs from 2 factors; 1) Paratoghosa or hearing and learning from others, and 2) Yonisomanasikara or systematic attention and analytical reflection.

In Buddhism, delusion or Moha is one of unwholesome roots. Delusion is the main unwholesome causing other unwholesome to occur. Delusion has a more coarse meaning than ignorance. Delusion is difficult to get rid of because it is a blind mind. The results of any actions occurred from delusion can send the doers to the realm of the brute creation. The meaning of wrong view or Micchaditthi is shallower or rougher than the meaning of delusion or Moha because the wrong view is supported by delusion.

The correction of delusions as the foundation of wrong views can be done by the 3 principles of wisdom divided into 4 systems; 1) Learning system or Sutamaya

Panna, 2) Reasoning system or Cintamaya Panna, 3) Verifying system or Bhavanamaya Panna, and 4) Controlling system by mindfulness, clear comprehension and non-negligence.

Keywords: Delusion, As The Root, Wrong Views, An Analytical Study.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาวะการณปัจจุบันได้เกิดปัญหาหลายประการ เช่น ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านสังคม ปัญหาด้านการเมือง ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ทางมลพิษ ปัญหาด้านภัยธรรมชาติเช่น น้ำท่วม ดินถล่ม แผ่นดินไหว ลมพายุ ไฟป่า ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคที่เกิดใหม่ ๆ และปัญหาความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี จึงทำให้คนในสังคมต้องดิ้นรนแสวงหาในการเลี้ยงชีพ สุขภาพจิตของประชาชนคนไทยจึงมีภาวะความเครียด ในการดำเนินชีวิตจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลแต่ละบุคคลในการกำจัดศัตรูตัวกลางได้แก่ ความหลง ความไม่รู้ตามที่เป็จริง หรือ โมหะ ซึ่งเป็นกิเลสตัวใหญ่ตัวสำคัญในกิเลสทั้ง 3 (อกุศลมูล) คือ โลภะ โทสะ โมหะ ความหลงใน พระพุทธศาสนา หรือ โมหะ เกิดจากการไม่ใช้ปัญญาในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ให้ถ่องแท้เมื่อเกิดเหตุ ขึ้นก็ไม่รู้ว่าอะไรคือต้นเหตุแห่งความจริงแท้ของเหตุที่เกิดขึ้น หรือไม่รู้บุญรู้บาปไม่เชื่อบุญไม่เชื่อบาปทำให้การดำเนินชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันโดนครอบงำด้วยความหลง และเป็นสิ่งที่ยากที่จะออกจาก ความหลงเมื่อความหลง ได้เข้าควบคุมจิตใจได้แล้วจิตใจบุคคลนั้นก็จะมีติดบอดขาดความรู้ผิดชอบชั่วดี จะทำอะไรก็ตกอยู่ในความประมาท ความเขลา ไม่รู้ทันต่อเหตุการณ์ โดยนัยนี้จึงเรียกความหลง หรือ

โหมะว่าเป็นรากเหง้าของอกุศลมูล เมื่อความหลงเข้าครอบงำ จึงทำให้เกิดสภาวะของความมืดบอดทางปัญญาจึงหนุนนำให้เกิดภาวะของการเห็นผิดในเรื่องต่าง ๆ เช่น เห็นว่าสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าเที่ยง, สิ่งที่เป็นทุกข์ ว่าเป็นสุข, สิ่งที่ไม่เป็นตัวตน ว่าเป็นตัวตน, สิ่งที่ไม่งาม ว่างาม เป็นต้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสถึงสิ่งที่มีโทษมากอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้เราต้องทนทุกข์อยู่ในวิภวัญจะอันหาเบื้องต้นและเบื้องปลายไม่ได้ ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เล็งเห็นธรรมอย่างอื่นแม้ข้อหนึ่งซึ่งจะมีโทษมากเหมือนมิจฉาทิฏฐินี้เลย ภิกษุทั้งหลาย โทษทั้งหลายมีมิจฉาทิฏฐิเป็นอย่างยิ่ง” (อง.เอก.33/193/165-166.) “มิจฉาทิฏฐิ โดยความหมายว่า เห็นผิด, ความเห็นที่ผิดจากคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี มารดาบิดาไม่ มี เป็นต้น และความเห็นที่ไม่นำไปสู่ความพ้นทุกข์” (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2561, หน้า 346-347.) ทิฏฐิที่เป็นบปญจรธรรมคือ มิจฉาทิฏฐิ หรือทิฏฐุปาทาน คือ ความยึดมั่นด้วยทิฏฐิ มิจฉาทิฏฐิ คือ ความเห็นผิดความเห็นมียู่ 2 อย่าง คือ 1.ความเห็นถูก 2.ความเห็นผิด เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องพยายามประคับประคองใจให้มีความเห็นถูกเอาไว้ เพื่อความเห็นผิดจะได้ไม่เข้ามารองใจ (วคิน อินทสระ, 2549, หน้า 84.)

สิ่งที่สำคัญก็คือสิ่งเหล่านี้เป็นรากเหง้าของความหลงอย่างหนึ่งที่เรียกในพระพุทธศาสนาว่า โมหะสร้างความเห็นผิดเป็นชอบได้ จากสิ่งที่ไม่ดี เป็นสิ่งดี สิ่งที่ไม่ชอบกลายเป็นสิ่งชอบ เพราะถูกสิ่งอื่นเข้ามาบดบัง เพราะความหลงความไม่รู้ พระพุทธศาสนามุ่งเน้นแก้ไขอกุศลมูลในส่วนที่เป็นตัวความหลงซึ่งเป็นตัวสำคัญตัวใหญ่ทำให้เกิดผลอันสืบเนื่องต่อความโกรธ และความโลภได้ด้วย ดังนั้นในที่นี้จึงมุ่งหมายที่จะวิเคราะห์วิธีการแก้ไขความหลงซึ่งเป็นรากฐานของความเห็นผิดในสังคมหรือในชีวิตที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเห็นผิดในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาความหลงในพระพุทธศาสนา
3. เพื่อวิเคราะห์การแก้ไขความหลงในฐานะเป็นรากฐานของความเห็นผิดในพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “ความหลงในฐานะเป็นรากฐานของความเห็นผิดในพระพุทธศาสนา : การศึกษาเชิงวิเคราะห์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิจัยด้วยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูล และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ การค้นคว้าจากพระไตรปิฎก (ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.2525, พิมพ์ครั้งที่ 3/2552) คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้
2. ศึกษาค้นคว้าข้อมูล และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) โดยการค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูลจาก วิทยานิพนธ์ เว็บไซต์ วารสาร บทความ และงานด้านตำรา วิชาการ เอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยฉบับนี้
3. สัมภาษณ์นักวิชาการ หรือผู้มีประสบการณ์ด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 5 ท่าน
4. นำข้อมูลที่ได้จากพระไตรปิฎก คัมภีร์ เอกสารทางวิชาการ งานวิจัย รวมถึงข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นำมาศึกษาเชิงวิเคราะห์
5. นำเสนอผลการศึกษาวิจัยในรูปแบบของ

การพรรณนา

ผลการวิจัย

1. ความเห็นผิดในพระพุทธศาสนา (มิจฉาทิฏฐิ) หมายถึง การยึดถือผิด ความงมงาย ด้วยการยึดถือผิดว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา การที่บุคคลใดที่ถูกความเห็นผิดเข้าครอบงำแล้ว ย่อมถูกความเห็นผิดนำไปสู่ความเสื่อมถอยไปจากเดิม ไม่อาจนำพาชีวิตให้เจริญขึ้นได้เลยตราบใดที่ความเห็นผิดนั้น ยิ่งครอบงำจิตใจบุคคลนั้น ความเห็นผิดมีแต่นำความเสื่อมไปสู่อบาย น้อมนำไปสู่ความต่ำทรามลงไปเรื่อย ๆ หรือในอีกนัยหนึ่ง “มิจฉาทิฏฐิในความหมายให้ไว้ว่าเมื่อแยกบทแล้วได้ 2 บท คือ มิจฉา + ทิฏฐิ มิจฉา แปลว่า วิปริต ทิฏฐิ แปลว่า ความเห็น เมื่อรวมกันเข้าแล้ว ก็จะเป็นคำว่า “มิจฉาทิฏฐิ” แปลว่าความเห็นที่วิปริต หมายถึงความเห็นที่ผิดแยกไปจากความเป็นจริง แสดงจกนัตถะ (บทวิเคราะห์) ว่า “มิจฉา ปสสตีติ=มิจฉา ทิฏฐิ” ธรรมชาติโดยย่อมีความเป็นวิปริตอันผิดแยกไปจากความจริง ฉะนั้นธรรมชาตินั้นชื่อว่ามิจฉาทิฏฐิ ได้แก่ทิฏฐิเจตสิก ตามธรรมดาทิฏฐิเจตสิกนี้ ย่อมไม่มีความเชื่อความเลื่อมใสในคำสั่งสอนของสัตว์บุรุษ และบัณฑิตทั้งหลาย คือ ประพฤติตรงกันข้ามกับคำสั่งสอนเหล่านั้น” (พระสัทธัมมโชติ กะ ธัมมาจริยะ ปรมัตถโชติกะ, 2517, หน้า169.)

ความเห็นผิดในพระพุทธศาสนาแสดงความหมายเชิงลบ บุคคลผู้มิจฉาทิฏฐิ(ความเห็นผิด)เป็นบุคคลที่มีทิฏฐิวิบัติ ย่อมมีแนวคิดตามสิ่งที่ตนเองคิดว่าถูกต้อง จึงบัญญัติแนวคิดนั้น ๆว่าเป็นสิ่งที่ควรยึดมั่นถือมั่น อย่างขาดเหตุผลความเป็นจริง เพราะมีความถือว่าเป็นของเรา ว่านั่นเป็นของเรา ความถือว่าเป็นเรา ว่าเราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา การยึดถือตัวตนอันเป็นเหตุไม่เห็นพระไตรลักษณ์แห่งสังขารทั้งหลาย การยึดถือตัวตนของผู้ที่ถึงความ

วิปัสสนา ในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าเที่ยง ในสิ่งที่เป็ทุกข ว่า เป็นสุข ในสิ่งที่ไม่เป็นตัวตน ว่าเป็ตัวตน ในสิ่งที่ไม่ งาม ว่างาม ในทฤษฎีวิบัติ มีคำอธิบายว่า ทานที่ให้ แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล สังเวทย์ที่บวงสรวง แล้วไม่มีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำความชั่วแล้วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี (คุณ) บิดาไม่มี (คุณ) สัตว์ที่เป็นอุปาทิตะไม่มี สมณพราหมณ์ทั้ง หลายผู้ดำเนินไปชอบ ปฏิบัติชอบซึ่งประกาศโลก นี้โลกหน้าให้แจ่มแจ้ง เพราะรู้อย่างด้วยตนเองในโลก ไม่มี เหตุเกิดมิจฉาภิภูฏฐิเกิดจากปัจจัย 2 ประการ คือ 1. ปัจจัยภายในตัวตนของบุคคล ได้แก่ปัจจัย 6 ประการ 1)ขันธทั้งหลาย (ในที่นี้หมายถึง อุปาทาน ขันธ) 2)อวิชชา ความไม่รู้ ความไม่เข้าใจความเป็น จริง ไม่รู้อริยสัจ 3)ผัสสะ การกระทบหรือการสัมผัส 4)สัญญา ความจำได้หมายรู้(ในวิจยนี้หมายถึง สัญญาวิปัสสนา) 5)วิตก ความตรึกหรือการดำริ, การ ดำริการคิดผิดในกามวิตก, พยาบาทวิตก, วิหิงสวิตก 6)อโยนิโสมนสิการ การคิดพิจารณาที่ไม่แยบคาย 2.ปัจจัยภายนอกที่ทำให้เกิดมิจฉาภิภูฏฐิมิ 2 ประการ 1)บาปมิตร (มิตรชั่ว) ไม่ใช่กัลยามิตร เป็นคนพาล ย่อมนำสิ่งไม่ดีมาให้เป็เหตุหน้าทุกขมาให้ 2)ปรโต โฆสะ (ฝ่ายอกุศล) เสี่ยงจากผู้อื่น ที่ไม่ตั้งงามไม่ถูก ต้อง ไม่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ ประเภทแห่งทฤษฎี ในพระพุทธศาสนานั้นได้มีการแบ่งไว้หลายประเภท เช่น ทฤษฎี 2 ทฤษฎี 3 ทฤษฎี 10 ทฤษฎี 16 ทฤษฎี 26 ทฤษฎี 62 เป็นต้น ทฤษฎี 62 ทฤษฎีที่พระพุทธเจ้าทรง แสดงไว้ในพรหมชาลสูตรนั้น พระองค์ทรงเรียกว่า มิจฉาภิภูฏฐิทั้งนั้น ถึงทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งประกอบไป ด้วยกุศลธรรมก็ตาม ถ้าทฤษฎีนั้นทำให้ยังต้องวนเวียน อยู่ในวัฏฏะสงสาร พระองค์สรุปว่าเป็นมิจฉาภิภูฏฐิ ในการศึกษาทฤษฎีสามารถสรุปประเภทของมิจฉา ทฤษฎีได้เป็ 2 ประเภท (1) สัสสตทฤษฎี ความเห็น ว่าเที่ยง (2) อจเฉททฤษฎีความเห็นว่าขาดสูญ หรือ สรุปเป็ ทฤษฎี 3 อย่าง คือ (1) อภิรียทฤษฎี ความ

เห็นว่าไม่เป็นอันทำ (2) อเหตุกทฤษฎี ความเห็นว่า หาเหตุมิได้ (3) นัตถิกทฤษฎี ความเห็นว่าไม่มีการก กระทำ (ทฤษฎี 3 นี้จัดเป็มิจฉาภิภูฏฐิ ความเห็นผิด จัดเป็ นิตยทฤษฎี ความเห็นอันดิ่งลงยากที่จะถอน ออกรรมเรียกว่านิตยมิจฉาภิภูฏฐิ เพราะนิตยมิจฉา ทฤษฎีนั้นเป็รากลแห่งวัฏฏะ การออกไปจากภพ ย่อมไม่มีสำหรับคนผู้ประกอบด้วยนิตยมิจฉาภิภูฏฐิ นั้น) หรืออีกนัยหนึ่งในการจัดประเภทความเห็น ผิด (มิจฉาภิภูฏฐิ) เป็ชั้นหยาบ ชั้นกลาง ชั้นละเอียด เพราะความเห็นผิด(มิจฉาภิภูฏฐิ) ก็คือความเห็นที่ วิปริตผิดไปจากความจริง จึงพิจารณาความวิปลาส หรือวิปลาส มากำหนดจัดแบ่งชั้นตามลำดับความ วิปลาส คือ สัญญาวิปลาส ความหมายรู้ผิดพลาด จากความเป็นจริง คือ ประเภทมิจฉาภิภูฏฐิระดับ หยาบ, จิตตทฤษฎี ความคิดที่คลาดเคลื่อนผิดพลาด ไปจากความเป็นจริง คือ ประเภทมิจฉาภิภูฏฐิระดับ กลาง, ทฤษฎีวิปลาส ทฤษฎีคลาดเคลื่อนเชื่อถือไปตาม สัญญาวิปลาส หรือจิตตวิปลาส คือ ประเภทมิจฉา ทฤษฎีระดับละเอียด

สัมมาทฤษฎี คือ แก่นนำในกระบวนการ ดำเนินการแก้ไขความเห็นผิด โดยมีปัจจัย 2 ประการ คือ1).ปรโตโฆสะ หรือ กัลยาณมิตร เสี่ยง จากผู้อื่น ก็คือ เสี่ยงที่ตั้งงาม เสี่ยงที่ถูกต้องเสี่ยงที่ บอกลกล่าวชี้แจงความจริง มีเหตุผล เป็ประโยชน์ 2).โยนิโสมนสิการ การทำในใจโดยแยบคาย เป็ สิ่งสำคัญ

ส่วนกระบวนการดำเนินการแก้ไขความ เห็นผิดอันสอดประสานกันเป็กระบวนการที่เรียก ว่า หลักปัญญา 3 ที่มี สุตมยปัญญาปัญญาสืบแต่ ปรโตโฆสะ – กัลยาณมิตร ปัญญาที่เกิดจากการ สดับรับฟัง การเล่าเรียน หรือที่เกิดจากการได้ยิน ได้ ฟัง ได้รับรู้ สืบต่อมาจากภายนอก, จินตามยปัญญา ปัญญาสืบแต่โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตนเอง, และ กวานามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ

หรือกล่าวได้ว่าปัญญาสืบแต่สุดมยปัญญา และ จินต
มยปัญญา นั้นเป็นการเรียนรู้เข้าใจให้ทราบถึงการ
ปฏิบัติอย่างเป็นกระบวนการ ที่มีหลักปฏิบัติอย่างมี
ระเบียบแบบแผนที่ดี และสอดคล้องกับหลักสัมมา
ทัญญู ที่ใช้ในการแก้ไขความเห็นผิดในพระพุทธ
ศาสนา(มัจฉาทัญญู)ได้อย่างดียิ่ง

พระพุทธศาสนาเรียกความเห็นผิดว่า
(มัจฉาทัญญู) ก็เพราะว่า ความยึดมั่น ถือมั่น เป็น
อุปาทาน เมื่อมีอุปาทาน ภพย่อมปรากฏ ชาติ ชรา
มรณะ อูบายาส และทุกข์ทั้งหลายย่อมปรากฏ หมุน
เวียนเป็นวัฏฏะไปเรื่อย ๆ ไม่มีวันจบสิ้น สัมมาทัญญู
คือ ความเห็นชอบ หรือความเห็นถูกต้องตามคลองธรรม
เป็นแหล่งแห่งการเกิดกุศลธรรม ของความดีทั้งปวง
สัมมาทัญญู หรือกระบวนการแห่ง สัมมัตตะทั้ง 10
ประการมี 1) สัมมาทัญญู ความเห็นชอบ, 2) สัมมา
สังกัปปะ ความดำริชอบ, 3) สัมมาวาจา เจรจาชอบ,
4) สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ, 5) สัมมาอาชีวะ
เลี้ยงชีพชอบ, 6) สัมมาวายามะ พยายามชอบ, 7)
สัมมาสติ ระลึกชอบ, 8) สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ,
9) สัมมาญาณ รู้ชอบ, 10) สัมมาวิมุตติ หลุดพ้นชอบ
สัมมาทัญญูจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยหลัก 2 อย่าง
คือ 1) ปรัตโธสะ เสี่ยงจากผู้อื่น เสี่ยงกระตุ้นของ
สัตว์บุรุษหรือกัลยาณมิตร 2) โยนิโสมนสิการ การทำ
ในใจโดยแยบคาย หมายถึง การคิดถูกวิธี ความรู้จัก
คิด หรือคิดเป็น คิดมีระเบียบ ปัจจัยทั้งสอง เป็น
ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดสัมมาทัญญู (ความเห็นชอบ)
เป็นการพิจารณาสิ่งทั้งหลายเพื่อนำตนพ้นจากทุกข์
และวัฏฏะสงสาร ด้วยการกระทำอันต่อเนื่องในการ
แสวงหาความรู้และการมุ่งปฏิบัติ เพื่อหาวิธีการละ
มัจฉาทัญญู อันจะนำไปสู่การบรรลุ มรรคผลและ
นิพพานเป็นที่สุด อันมีลักษณะ 6 ประการดังนี้

1. กัมมัสสกตาสัมมาทัญญู คือ ปัญญาที่เห็น
ว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน ทำกรรมดีย่อมได้
รับผลดี ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว

2. ฆานสัมมาทัญญู คือ ปัญญาที่เกิดจากการ
ทำจิตให้สงบตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว ย่อมสามารถ
ขมกิเลสนิวรณ์ทั้ง 5 ได้

3. วิปัสสนาสัมมาทัญญู คือ ปัญญาที่เกิด
จากการเจริญวิปัสสนา พิจารณา รูป-นาม, กาย-ใจ
นี้เป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

4. มรรคสัมมาทัญญู คือ ปัญญาในมรรค
ญาณที่เข้าไปแจ้งในอริยสัจ 4 มีพระนิพพานเป็น
อารมณ์ สามารถประหารกิเลสได้โดยเด็ดขาด

5. ผลสัมมาทัญญู คือ ปัญญาในผลญาณที่
เสวยวิมุตติสุขของนิพพาน หลังจากที่มีมรรคญาณได้
ประหารกิเลสแล้ว

6. ปัจเจกชนสัมมาทัญญู คือ ปัญญาที่เกิด
ขึ้นภายหลังมรรควิถีมรรคจิต ผลจิตนิพพาน กิเลส
ที่ละแล้ว กิเลสที่เหลือ (ยกเว้นพระอรหันต์) เป็น
อารมณ์(นิตา เชนะกุล, 2540, หน้า 30.)

การทำให้เกิดสัมมาทัญญู ต้องประกอบ
ด้วยปัจจัย 2 ประการ คือ ปรัตโธสะ และโยนิโ
สมนสิการ (อันสอดคล้องกับหลักปัญญา 3) ต้องฝึก
ตนเองด้วยสมาธิโดยมีสติเป็นองค์ประกอบในการ
พิจารณา ตามหลักแห่งสมถะและวิปัสสนาอย่าง
ต่อเนื่องสม่ำเสมอจนทำให้เกิดปัญญาซึ่งสามารถ
นำมาใช้ในการแก้ปัญหาคำเห็นผิดในพระพุทธ
ศาสนา (มัจฉาทัญญู) ได้สำเร็จ

2. ความหลงในพระพุทธศาสนา หรือ
โมหะ เป็นหนึ่งในอกุศลมูล ถือว่าเป็นอกุศลมูลตัว
สำคัญที่หนุนนำให้ออกุศลมูลตัวอื่นเกิดขึ้น ความ
หมายความหลงในพระพุทธศาสนา ข้อมูลในพระ
ไตรปิฎก ตามพจนานุกรม ทรรคสนะนักวิชาการ
ความหลง คือ ความไม่รู้ในความเป็นจริง เป็นคน
เขลาไม่รู้อะไรผิดอะไรถูก ไม่มีความฉลาด มีความ
งมงายมัวเมาไม่รู้สภาวะธรรมทั้งปวงในความเป็นจริง
สภาวะจิตขาดซึ่งปัญญา คำว่าความหลง “โมหะ”

คือ ความหลง จิตที่หลงงมงาย เป็นจิตที่ไม่รู้ “โลก มีดีมีความมืดคืออวิชชาหุ้มห่ออยู่” สภาวะทำให้ เหล่าสัตว์หลง ความทรมานปัญญา ความหลงไหล ความไม่รู้ชัด โมหมูลจิต มี 2 ดวง ประกอบด้วย (1) จิตที่เกิดพร้อมกับอุเบกขาประกอบด้วย ความ สงสัย (วิจิกิจฉาสัมปยุต) (2) จิตที่เกิดพร้อมกับอุเบกขาประกอบด้วยความฟุ้งซ่าน (อุทธัจจสัมปยุต) โมหะเป็นกิเลสที่เป็นประเภทอกุศลมูล สาเหตุให้เกิดความหลง (โมหะ) 1) อวิชชา คือความไม่รู้ เพราะอวิชชาห่อหุ้มโลกอกุศลกรรมทั้งหลายย่อมาจากอวิชชา 2) โยนิโสมนสิการ เป็นการคิดแบบไม่รอบครอบขาดหลักเหตุผลในการคิด ประเภท โมหะ ได้แก่ 1) โมหะอย่างหยาบ 2) โมหะอย่าง กลาง 3) โมหะอย่างละเอียด โดยกำหนดขอบเขต ของประเภทโมหะ โดยนำความวิปลาสมาเป็นตัว กำหนด เพราะอวิชชา ห่อหุ้มโลก โมหะจึงมีความ หยาบกว่าอวิชชา และขณะเกิดวิปลาส ทั้งสัญญา วิปลาส จิตตวิปลาส ทัญญูวิปลาส ย่อมมีความหลง เป็นรากฐานในการเกิด เนื่องจากเป็นมิจฉาทัญญู เป็น ฝายอกุศลที่หยาบกว่าโมหะ จึงกล่าวได้ว่าขณะเกิด วิปลาส ความเห็นผิดในลักษณะต่าง ๆ ย่อมมีความ หลงโมหะเป็นฐานในการหุนหันนำตัวอย่างความหลง ทำให้ทราบถึงผลของความหลง “โมหะ” ทำให้คน ชาติสติเป็นบ้า มีจิตเศร้าหมอง ชาติซึ่งปัญญาในการ คิดแก้ไขปัญหามาตามความเป็นจริงของธรรมชาติ ดัง เช่น กรณีนางกิสสาโคตรมี(พระภริยา) จนได้พบพระ พุทธเจ้า และได้ฟังสัทธรรม จึงเห็นธรรม หลุดพ้น จากเครื่องพันธนาการทั้งปวงมีกิเลสเป็นต้น หรือ กรณีเจ้าลัทธิตั้ง 6 เกิดร่วมสมัยพระพุทธเจ้า ก็มีทัญญู อย่างมั่นคงในสิ่งที่ตนยึดถือ จึงเกิดความ หลง “โมหะ” ขึ้นในตน จึงแสวงหาความหลุดพ้น ได้ยากยิ่งผลที่เกิดจากความหลง (โมหะ) จะกำจัด ยากเพราะความหลงทำให้กิเลสเข้าครอบงำในส่วน ลึกของจิต ทำให้เกิดการกระทำใด ๆ อย่าง ไร้สติ.

ความหลง (โมหะ) คือ อันตราย มีโทษมาก และ คลายช้า โทษที่เกิดในภพหน้าของมนุษย์ที่มี ความ หลง (โมหะ) เป็นตัวหุนหันนำ ย่อมนำไปสู่ภพสัตว์ เดรัจฉาน

หลักธรรมที่ใช้แก้ไขความหลงในพระพุทธ ศาสนา โดยใช้หลักปัญญา 3 ประกอบด้วย

1. จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด พิจารณา, ปัญญาสืบแต่โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นใน ตนเอง

2. สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการสดับ เล่าเรียน, ปัญญาสืบแต่ปรโตโฆสะ

3. ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการ ปฏิบัติบำเพ็ญ ปัญญาสืบแต่ปัญญาสองอย่างแรก นั้นแล้วหมั่นมนสิการในประดาสภาวะธรรม (สมเด็จพระ พุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2561, หน้า96.) (สุตมยปัญญา และจินตามยปัญญาเป็นฐาน)

หลักปัญญา 3 มีปัจจัยที่เป็นส่วนสำคัญใน การพัฒนาปัญญา คือ 1.ปรโตโฆสะ กัลยาณมิตร 2.โยนิโสมนสิการ โดยฝึกปฏิบัติด้วยหลัก สมถะ- วิปัสสนา ซึ่งมีสติ สัมปชัญญะ และอัปมาท เป็นผู้ ควบคุมกระบวนการหลักปัญญา 3 จึงก่อเกิดปัญญา ในการแก้ไขความหลงในพระพุทธศาสนา

3. การแก้ไขความหลงในฐานะเป็น รากฐานของความเห็นผิด โดยนำหลัก ปัญญา 3 มาแก้ไข สรุปรูปเพื่อความชัดเจน เป็น 4 ระบบ ดังนี้.-

1. ระบบการศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่า เรียน การเรียนรู้ จากผู้รู้หรือแหล่งเรียนรู้ ต่าง ๆ ที่ ให้ความรู้ที่ถูกต้อง ดึงงามมีประโยชน์ต่อตนเอง และ ผู้อื่น กิจกรรมการศึกษาการให้ความรู้ จำเป็นดำเนิน กันเป็นระบบ เป็นงานเป็นการ การการถ่ายทอด ความรู้และศิลปะวิทยาการต่าง ๆ

หลักปัญญา 3 ได้แก่ สุตมยปัญญา ปัญญาที่ เกิดจากการสดับเล่าเรียน, ปัญญาสืบแต่ ปรโตโฆสะ

ปรโตโฆสะ คือ เสียงจากอื่น หรือการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก ได้แก่ การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด คำบอกเล่า ข่าวสาร คำชี้แจงอธิบายจากผู้อื่น ตลอดจนการเรียนรู้ เลียนแบบ จากแหล่งต่าง ๆ ภายนอก เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ ผู้ร่วมงาน หนังสือสื่อมวลชนทั้งหลาย เป็นต้น ในที่นี้หมายถึงที่แนะนำในทางถูกต้องดีงามให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

บุคคลสามารถทำหน้าที่ปรโตโฆสะที่ดีมีคุณภาพสูง เรียกว่ากัลยาณมิตร กัลยาณมิตรจะทำหน้าที่ ประสบความสำเร็จแห่งปรโตโฆสะได้ ต้องสามารถให้ความรู้ที่จริงดีงามเกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง ปราศจากอคติเกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังผู้เล่าเรียน หรือผู้ที่ใฝ่รู้งานศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้เกิดปัญญา บุคคลที่ศึกษาเล่าเรียน ก็ต้องตั้งใจในการใฝ่รู้จากกัลยาณมิตรเพื่อประโยชน์ที่ดีงามต่อตนเอง

ระบบการศึกษา เป็นเรื่องของสุตมยปัญญา ก็ล้วนเป็นเรื่องของปรโตโฆสะทั้งสิ้น การสร้าง ปรโตโฆสะที่ดีงามโดยกัลยาณมิตรจึงเป็นเรื่องที่ควรได้รับความเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง การกำจัดความหลง (โมหะ) อย่างหยาบ เช่น สัญญาวิปลาสเป็น ภาวะที่ความหมายรู้วิปริตผิดไปจากความเป็นจริง ย่อมมีความไม่รู้ ความหลงเป็นองค์ประกอบอันทำให้เกิดสัญญาวิปลาส ในสิ่งไม่เที่ยง ว่าเที่ยง, สัญญาวิปลาส ในสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่าเป็นสุข, สัญญาวิปลาส ในสิ่งมิใช่ตัวตน ว่าตัวตน, สัญญาวิปลาส ในสิ่งที่ไม่งาม ว่างาม เมื่อนำระบบการศึกษา ว่าด้วยหลักปัญญา 3 อันมีสุตมยปัญญาได้ปฏิบัติตามที่กล่าวข้างต้นย่อมแก้ไขความหลง (โมหะ) อย่างหยาบได้

กล่าวได้ว่าการศึกษาเล่าเรียนอย่างตั้งใจ การได้ผู้รู้หรือกัลยาณมิตรที่ดียอมส่งผลต่อผู้ศึกษาเล่าเรียน อันมีความหมายถึงการก่อเกิดปัญญา มุ่งไปสู่การพัฒนาปัญญาในขั้นต่อไป หลักปัญญา 3 โดย สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการสดับเล่า

เรียน,ปัญญาสืบแต่ปรโตโฆสะ จึงเป็นฐานนำไปสู่ระบบการใช้หลักเหตุผล ระดับปัญญาขั้นสูง เพื่อใช้กำจัดความหลง (โมหะ) อย่างกลางต่อไป

2. ระบบการใช้หลักเหตุผล หมายถึง การมีหลักการคิดอย่างมีระบบระเบียบในการ ใช้หลักเหตุผลในการพิจารณา ปัญหาต่าง ๆ ด้วยการใช้หลักการคิดตรงตามสภาวะและเหตุปัจจัย การคิดสืบค้นถึงต้นเหตุ เป็นต้น

หลักปัญญา 3 คือ จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา, ปัญญาสืบแต่โยนิโสมนสิการ ที่ตั้งขึ้นในตนเอง

โยนิโสมนสิการ คือ การใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล มีวิธีคิดที่ถูก รู้จักคิด คิดอย่างใช้เหตุผล ไม่ใช่ความรู้สึกตนเอง หรือตัณหามาเป็นตัวตัดสิน หรือ แปลว่า ทำในใจโดยแยบคาย โยนิโสมนสิการ คือปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในตัวตน โดยมีหลักในการคิดแบบโยนิโสมนสิการหรือเรียกสั้น ๆ ว่า วิธีโยนิโสมนสิการ คือ 1) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย, 2) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ, 3) วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์, 4) วิธีคิดแบบบอริยัจ/คิดแบบแก้ปัญหาลักษณะ, 5) วิธีคิดแบบบรรณธรรมสัมพันธ์, 6) วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก, 7) วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ คุณค่าเทียม, 8) วิธีคิดแบบเร้ากุศล, 9) วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน และ 10) วิธีคิดแบบวิภาษวิทยา เป็นต้น

ระบบการใช้หลักเหตุผล เป็นเรื่องของจินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา, ปัญญาสืบแต่โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตน การจัดความคิดอย่างมีระเบียบตามแนวทางของปัญญารู้จักพินิจพิจารณาสิ่งนั้น ๆ ตามสภาวะ โดยการศึกษาหาเหตุปัจจัย สืบค้นถึงต้นเหตุโดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหาอุปาทานของตน ทำให้เกิดความดีงามและแก้ปัญหาก็ถูกต้อง การเกิดความหลง “โมหะ” อย่างกลาง เช่น จิตตวิปลาส ในสิ่งไม่เที่ยง

ว่าเที่ยง, จิตตวิปลาส ในสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่าเป็นสุข, จิตตวิปลาส ในสิ่งมิใช่ตัวตน ว่าตัวตน, จิตตวิปลาส ในสิ่งที่ไม่งาม ว่างาม, เมื่อนำระบบการใช้หลักเหตุผล ว่าด้วยหลักปัญญา 3 อันมีจินตามยปัญญา ได้ปฏิบัติตามที่กล่าวข้างต้นย่อมแก้ไขความหลง (โมหะ) อย่างกลางได้

กล่าวได้ว่าระบบการใช้หลักเหตุผล โดยมีวิธีโยนิโสมนสิการ อันเป็นปัจจัยของจินตามยปัญญา อันมีความหมายถึงการก่อเกิดปัญญามุ่งไปสู่การพัฒนาปัญญาในขั้นต่อไป หลักปัญญา 3 โดย จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา, ปัญญาสืบแต่โยนิโสมนสิการ ที่ตั้งขึ้นในตนเองจึงเป็นฐานนำไปสู่ ระบบการพิสูจน์ตรวจสอบ ระดับปัญญาชั้นสูง เพื่อใช้กำจัดความหลง (โมหะ) อย่างละเอียดต่อไป

3. ระบบการพิสูจน์ตรวจสอบ หมายถึง การปฏิบัติเพื่อพิจารณาพิสูจน์ให้เห็นสิ่งความเป็นจริง ในกระบวนการอย่างจริง โดยไม่ได้ใช้ความเชื่อ หรือการได้ยินได้ฟังมา เป็นการฝึกพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย ที่ทำให้การแก้ไขปัญหาไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต สามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในตัวตนและสิ่งต่าง ๆ อันนำพาให้ดับกิเลส ดับทุกข์ได้ ทำให้จิตใจอิสระผ่องใสเบิกบาน หรือเรียกง่าย ๆ ว่า ปัญญา ซึ่งมีความหมายตรงกับหลักปัญญา 3 คือ ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ, ปัญญาสืบแต่สุตมยปัญญา และจินตามยปัญญา

ระบบการพิสูจน์ตรวจสอบ เป็นเรื่องของภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ, ปัญญาสืบแต่สุตมยปัญญาจินตามยปัญญา ซึ่งมี ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัย เพื่อให้ทราบถึงผลในสิ่งที่ดำเนินการตามกระบวนการ

ของหลักปัญญา 3 คือ สุตมยปัญญา มีปรโตโฆสะ เป็นปัจจัยในการสร้างระบบการศึกษาเรียนรู้ และจินตามยปัญญา มีโยนิโสมนสิการ เป็นปัจจัยในการสนับสนุนให้เกิดระบบการใช้หลักเหตุผล การใช้ความคิดที่ถูกวิธี คิดเป็น รู้จักคิด คิดอย่างใช้เหตุผล เมื่อกระบวนการผ่านขั้นตอนทั้ง 2 กระบวนการของปัญญา 3 เพื่อพิสูจน์ตรวจสอบ ว่าสิ่งต่าง ๆ ที่ศึกษามา มีการให้หลักเหตุผลพิจารณา จึงต้องนำมาพิสูจน์ตรวจสอบ คือ การปฏิบัติจริง ดังนั้น ภาวนามยปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการบำเพ็ญปฏิบัติอย่างจริงจังเพื่อพิสูจน์ตรวจสอบว่าสิ่งนั้นจริงแท้หรือไม่ จึงปฏิบัติบำเพ็ญจนเกิดปัญญา ด้วยสมณะ-วิปัสสนา โดยมีหลักและวิธีฝึกกรรมฐาน 40 ประการ คือ กสิณ 10, อสุภะ 10, อนุสติ 10, อัปปมัญญา 4, อาหาระ ปฏิกุศลสัญญา, จตุธาตวัญญาณ, อรูป หรือ อารูป 4 เป็นต้น

การเจริญกรรมฐาน ด้วยการภาวนา หรือฝึกสมาธิ มี 3 ขั้นดังนี้ 1. ขั้นปริกรรมภาวนา การเจริญสมาธิขั้นเริ่มต้น 2. ขั้นอุปะการภาวนา การเจริญสมาธิขั้นอุปะการ และ 3. ขั้นอัปปนาภาวนา การเจริญสมาธิขั้นอัปปนา เมื่อการปฏิบัติสมณะถึงขั้นอัปปนาสมาธิ จนถึงการได้ฌาน จึงเข้าสู่การเจริญวิปัสสนาโดยมีวิธีปฏิบัติ 4 วิธี คือ (1) สมถปุพพังคมวิปัสสนา วิปัสสนามีสมณะนำหน้า, (2) วิปัสสนापุพพังคมสมณะ สมณะมีวิปัสสนานำหน้า, (3) ยุคันทสมถวิปัสสนา สมณะและวิปัสสนาเข้าคู่กัน และ (4) อัมมทัจจวิคคหิตมานัส วิธีปฏิบัติเมื่อจิตถูกชักให้เขวด้วยธรรมูัจจ คือความฟุ้งซ่านธรรม หรือตื่นธรรม

การเจริญวิปัสสนามีคุณค่าทางปัญญาดังนี้ 1) ปัญญาขั้นต้น เป็นปัญญาที่เกิดจากการเล่าเรียน การฟังและฝึกสมาธิเจริญสติ มีความสามารถในการรับฟัง (สุตมยปัญญา) 2) ปัญญาขั้นกลาง เป็นปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาในการฝึกสมาธิ

จิตอย่างต่อเนื่อง เป็นการพิจารณาอย่างมีโยนิโสมนสิการที่เกิดขึ้นจากตนเองโดยการฝึกสมาธิจิตจนถึงระดับฌาน (จินตามยปัญญา) และเป็นฐานทำให้เกิดอภิญญาชั้นโลกีย์ และ 3) ปัญญาชั้นสูงสุดคือ ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญภาวนาอย่างเข้มด้วยการฝึกสมาธิ หรือการเจริญสติอย่างต่อเนื่อง จนเกิดจุดพลังอำนาจแห่งสมาธิจิต ซึ่งทำให้แจ้งแห่งวิปัสสนาญาณ หรือปัญญาญาณ เมื่อนำระบบการพิสูจน์ตรวจสอบ คือ ภาวนามยปัญญานำมาปฏิบัติตามที่กล่าวข้างต้นย่อมแก้ไขความหลง “โมหะ” อย่างละเอียดได้

กล่าวได้ว่า ระบบการพิสูจน์ตรวจสอบด้วยภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติ บำเพ็ญ, ปัญญาสืบแต่สุดมยปัญญา จินตามยปัญญา ซึ่งมี ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัย และปฏิบัติบำเพ็ญด้วยหลักสมณะ-วิปัสสนา จนเกิดปัญญาสามารถแก้ไขด้วยการกำจัด ทิฏฐิวิปลาส ความเห็นคลาดเคลื่อน สืบเนื่องมาจากสัญญาวิปลาสและจิตตวิปลาส เป็นความหลงชั้นละเอียด เกิดทิฏฐิวิปลาสในสิ่งไม่เที่ยง ว่าเที่ยง, ทิฏฐิวิปลาส ในสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่าเป็นสุข, ทิฏฐิวิปลาส ในสิ่งมิใช่ตัวตน ว่าตัวตน, ทิฏฐิวิปลาส ในสิ่งที่ไม่งาม ว่างาม อันหมายถึงความหลง (โมหะ) อย่างละเอียดได้

4. ระบบควบคุม คือ ระบบที่สามารถควบคุมเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในกระบวนการที่มีความสำคัญทำให้การแก้ไขบรรลุมัตถุประสงค์ ในที่นี้คือ สติ สัมปชัญญะ อปัมมาท บทบาทของ สติ สัมปชัญญะ ในกระบวนการพัฒนาปัญญา การกำจัดความหลง “โมหะ” อปัมมาทหรือความไม่ประมาท อันหมายถึงการดำเนินกิจกรรมใด ๆ อย่างไม่ขาดสติสัมปชัญญะ อปัมมาทเป็นตัวปกป้องไม่ให้ตกไปในที่เสื่อม อปัมมาทเป็นองค์ธรรมที่มีความสำคัญในการดำเนินชีวิต ดังนั้นในการปฏิบัติตามหลักปัญญา 3 อันได้แก่ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภาวนามย

ปัญญา ย่อมต้องมีสติ เป็นองค์ธรรม เข้าไปควบคุมกระบวนการทำงานของปัจจัยทั้ง 2 คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ โดยเฉพาะ สติ เป็นองค์ธรรมที่สำคัญในการใช้ควบคุม ภาวนามยปัญญา ให้การปฏิบัติบำเพ็ญไปสู่เป้าหมายที่สำเร็จ เช่น การเข้าถึงฌาน และญาณ ด้วยการมีสติในการควบคุมจิตขณะปฏิบัติบำเพ็ญ สมณะ-วิปัสสนากรรมฐาน

กล่าวได้ว่าสติถือเป็นฐานใหญ่ หรือฐานสำคัญในทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนา เช่นหลักปฏิบัติที่สำคัญมี สติ ทั้งนั้นเช่น สติปัญญา เป็นต้น แม้แต่การพูดถึงการสกัดกั้นกิเลสขั้นต้นหรือเบื้องต้น สติ เป็นเครื่องป้องกัน หรือเป็นตัวกักห้ามตัณหา และกิเลส จึงกล่าวได้ว่า สติ เป็นระบบควบคุมกระบวนการที่สำคัญ

การศึกษาวิจัย เรื่อง “ความหลงในฐานะเป็นรากฐานของความเห็นผิดในพระพุทธ ศาสนา : การศึกษาวิเคราะห์” สามารถนำเสนอเนื้อหา รายละเอียดตามวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเห็นผิดในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาความหลงในพระพุทธศาสนา 3) เพื่อวิเคราะห์การแก้ไขความหลงในฐานะเป็นรากฐานของความเห็นผิดในพระพุทธศาสนา ได้อย่างชัดเจนดังนี้ ทำให้ทราบถึงความเห็นผิดในพระพุทธศาสนา (มิจฉาทิฏฐิ) เป็นสิ่งที่เมื่อเกิดแก่ผู้ใดย่อมนำความทุกข์สู่ชีวิตทั้งปัจจุบัน ถึงอนาคต หากไม่สามารถแก้ไขมิจฉาทิฏฐิอันนำไปสู่ความเห็นอันดิ่งลงยากจะถอนออก ที่เรียกว่า นยตมิจฉาทิฏฐิ นยตมิจฉาทิฏฐินั้นเป็นรากเหง้าของวิภูฏะ การออกไปจากภพ ย่อมไม่มีสำหรับคนผู้ประกอบด้วยนยตมิจฉาทิฏฐินั้น หลักธรรมที่ใช้สกัดมิจฉาทิฏฐิ คือ สัมมาทิฏฐิ อันมีปัจจัยที่สำคัญ คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ ทำให้ทราบถึงความหลงในพระพุทธศาสนา(โมหะ) คือ งมงาย ความไม่รู้ ในอกุศลมูล เพราะอวิชชา ห่อหุ้มโลก โมหะจึงมีความหยาบกว่าอวิชชา และขณะเกิดวิปลาส ทั้ง

สัญญาวิปาส จิตตวิปาส ทิฏฐิวิปาส ย่อมมีความหลงเป็นรากฐานในการเกิด เนื่องจากเป็นมิถนาคทิฏฐิ เป็นฝ่ายอกุศลที่หยาบกว่าโมหะ จึงกล่าวได้ว่าขณะเกิดวิปาส ความเห็นผิดในลักษณะต่าง ๆ ย่อมมีความหลงโมหะเป็นฐานในการหนุนนำ

หลักปัญญา 3 แก่ไขความหลงในพระพุทธศาสนา ทำให้ทราบถึงการแก้ไขความหลงในฐานะเป็นรากฐานของความเห็นผิด โดยนำหลัก ปัญญา 3 มาแก้ไข ด้วยการสรุปเป็น 4 ระบบดังนี้ 1.ระบบการศึกษา ได้แก่ สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการสดับเล่าเรียน, ปัญญาสืบแต่ปรโตโฆสะ 2.ระบบการใช้หลักเหตุผล ได้แก่ จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณา, ปัญญาสืบแต่โยนิโสมนสิการที่ตั้งขึ้นในตน 3.ระบบการพิสูจน์ตรวจสอบ ได้แก่ ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ,ปัญญาสืบแต่สุตมยปัญญาจินตามยปัญญา และ 4.ระบบควบคุม ได้แก่ สติ สัมปชัญญะ อัปปมาท

อันจะเห็นว่า ความหลง “โมหะ” และความเห็นผิด “มิถนาคทิฏฐิ” เป็นฝ่ายอกุศล ที่มีอวิชชาเป็นหัวหน้าใหญ่เพราะอวิชชาห่อหุ้มโลกไว้ ส่วนอกุศลมูลเรียกว่า โมหะ แสดงให้เห็นว่าโมหะมีชั้นที่หยาบกว่าอวิชชา “มิถนาคทิฏฐิ” ความเห็นผิด หรือความเห็นที่วิปริต วิปาสคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ย่อมมีความหลงเป็นตัวหนุนนำจึงเกิดความเห็นผิด ทำให้เห็นว่า มิถนาคทิฏฐิ มีความชั่วที่หยาบกว่า โมหะ สิ่งที่น่ามาแก้ มิถนาคทิฏฐิ คือ สัมมาทิฏฐิ โดยมีปัจจัยที่สำคัญ คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ นั้นสอดคล้องกับ การนำหลักปัญญา 3 มาใช้แก้ไขโมหะ ความหลง คือ สุตมยปัญญา ที่มี ปรโตโฆสะเป็นปัจจัย จินตามยปัญญา ที่มีโยนิโสมนสิการ เป็นปัจจัย ภาวนามยปัญญา ที่มี สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา เป็นฐานในการพิจารณา โดยอาศัย

การปฏิบัติ สมณะ-วิปัสสนากรรมฐาน อันมี สติ สัมปชัญญะ อัปปมาท เป็นตัวควบคุมให้เกิดผลในการดำเนินกระบวนการได้สำเร็จ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการจัดเป็นระบบ ดังนี้ 1.ระบบการศึกษา 2.ระบบการใช้หลักเหตุผล 3.ระบบการพิสูจน์ตรวจสอบ 4.ระบบควบคุม โดยมี สติ สัมปชัญญะ อัปปมาท เป็นผู้ดำเนินการควบคุม

ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่า หลักปัญญา 3 อันประกอบด้วย สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภาวนามยปัญญา ดำเนินกระบวนการอย่างมีระบบ โดยมี สติ สัมปชัญญะ อัปปมาทเป็นผู้ควบคุมหรือระบบควบคุมกระบวนการ ย่อมแก้ไขความหลงในฐานะเป็นรากฐานของความเห็นผิดในพระพุทธศาสนาได้อย่างสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิจัย

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การไม่ให้เกิด โมหะ หรือ มิถนาคทิฏฐิ ในตัวตนนั้นเป็นสิ่งที่ยาก แต่เราสามารถทำให้ โมหะ หรือ มิถนาคทิฏฐิ ของเราเสื่อมได้ ด้วยการศึกษาค้นหาหลักธรรมและหรือข้อปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมกับจริตของตนเอง และลงมือปฏิบัติอย่างจริงจังเพื่อให้ ทราบถึงผลของการปฏิบัติ เมื่อพบหนทางที่ตนเองปฏิบัติแล้วเกิดประโยชน์ก็ควรแนะนำผู้อื่นต่อไป ดังนั้น จึงเสนอแนะประเด็นที่ควรนำไปศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ มีดังนี้

- 1) ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องทิฏฐิในพระพุทธศาสนา
- 2) ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอวิชชาในพระพุทธศาสนา
- 3) ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดปัจจัยส่งเสริมบุคคลให้เกิดปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกและอรรถกถา

มหาหมกุฎราชวิทยาลัยมูลนิธิ. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาหมกุฎราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องใน วโรกาสครบ 200 ปี แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, 2552.

หนังสือ

นิตา เชนะกุล. โครงสร้างของพระสัทธรรมในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ ปรมัตถโชติกะ. มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ 5. กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์, 2517.

วสิน อินทสระ. ปัญจธรรม(เครื่องหน่วงเหนี่ยวให้ใจตกต่ำช้า).กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2549.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ ครั้งที่ 40. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2561.

_____. พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ 47. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2559

